

Москалева криниця (перша редакція)

Тарас Шевченко

Поема.
Я. Кухаренкові.

- Не варт, ей-богу, жить на світі!..
- То йди топись! - А жінка! Діти?
- Ото ж то, бачиш, не бреши!
А сядь лишень та напиши
Оцю бувальщину... То, може,
Інако скажете, небоже.

Пиши отак: було
Село.
Та щоб не лізти на чужину,
Пиши: у нас на Україні.
А в тім селі вдова жила,
А у вдови дочка була
І син-семиліток
Добро, мавши діток
У розкоші, хвалиш бога...
А вдові убогій
Мабуть, не до того,
Бо залили за шкуру сала,
Трохи не пропала.
Думала - в черниці
Або йти топиться,
Так жаль маленьких діток стало!
Звичайне, мати, що й казати!
Та, може, снівсья-таки й зять:
Бо вже Катруся піростала
Чи вже ж їй вік продівувати,
Зносити брівоньки нізащо?..
Ні, дівонька вона не та!

Таки ж у тім селі, трудящий!
(Бо всюди сироти – ледащо)
У наймах виріс сирота,
Неначе батькова дитина!
То сьак, то так
Придбав сірома грошенят,
Одежу справив, жупанину
Та ні відсіль і ні відтіль
На ту сирітську копійчину
Купив садочок і хатину,
Подякував за хліб і сіль
І за науку добрим людям
Та до вдовівни навпростець
Шелесть за рушниками!
Не торгувались з старостами,
(Як те буває між панами)
Не торгувавсь і панотець
Усім на диво та на чудо!
За три копи звінчав у будень...

Просохли очі у вдови,
Отак-то, друже мій, живи,
То й весело на світі буде.
І буде варт на світі жить,
Як матимеш кого любить.
Хоть кажуть от ще що, небоже:
Себе люби, то й бог допоможе.
А доведеться умирать?
Здихать над грішми? Ні, небоже!
Любов – господня благодать!
Люби ж, мій друже, жінку, діток;
Діли з убогим заробіток,
То легше буде й зароблять.

Одружились небожата.
Дивувались люде,
Як то вони, ті сироти,
Жить на світі будуть?
Минає рік, минув другий,
Знову дивувались.
Де в тих сиріт безталанних

Добро тее бралось?
І в коморі, і надворі,
Та току й на ниві,
І діточки як квіточки,
Й самі чорнобриві,
У жупанах похожають,
Старців закликають
На обіди, а багаті –
То й так не минають.
Не минали, себелюби,
Та все жалкували,
Що сироти таким добром
Старців годували!
"Коли гниє, то спродали б,
Адже ж у їх діти!..."
Ось слухай же, що то роблять
Заздрощі на світі
І ненатля голодная.
Ходили, ходили,
Поки вночі, жалкуючи,
Хату запалили!
Нехай би вже були непевні
Які вельможі просвіщенні:
То і не жаль було б; чи так?
А то сірісінський сіряк
Отак лютує. Тяжко, брате,
Людей на старість розпізнати.
А ще гірше ззамолоду
Гадину кохати.
Очарує зміїними
Карими очима...
А пек тобі, забув, дурню,
Що смерть за плечима.

До стебла все погоріло,
І діти згоріли,
А сусіди, і багаті
І вбогі, раділи.
Багатії, бач, раділи,
Що багатше стали,
А вбогії тому раді,

Що з ними зрівнялись!
Посходились жалкувать,
Жалю завдавати.
"Шкода, шкода! Якби знаття,
Копійчину б дбати,
То все б таки не так воно...
А що пак, Максиме!
(Бо його Максимом звали.)
Попродай скотину
Та ходи до мене в найми,
Що буде, те й буде.
Будем знов чумакувати,
Поки вийдем в люде,
А там знову..." Подякував
Максим за пораду.
"Побачу ще, як там буде;
Коли не дам ради,
То тойді вже, певне, треба
Іти в найми знову...
Де-то моя Катерина,
Моя чорноброва!..
Вона мене все радила,
І тепер порадить!..
Та остання ся рада
Навіки завадить.
Воли твої і корови
Разом поздыхали,
А Катруся з москалями
Десь помандрувала!

Тепер отак пиши, небоже.
Максим подумав, пожурився;
А потім богу помолився,
Промовив двічі: - Боже!Боже! -
Та й більш нічого.
Од цариці
Прийшов указ лоби голить.
"Не дав вдовиці утопиться,
Не дам же й з торбою ходить!" -
Сказав Максим, і ґрунт покинув.
Бо вдовиного, бачиш, сина

В прийом громада повезла.
Такі-то темнії діла
Творяться нишком на сім світі!
А вас, письменних, треба б бити,
Щоб не кричали: "Ах! аллах!
Не варт, не варт на світі жити!"
А чом пак темні не кричать?

2

Хіба ж живуть вони? І знають,
Як ви сказали, благодать,
Любов?..

1

Що, що? Недочуваю...

2

Вони, кажу вам, прозябають.
Або, по-вашому, ростуть,
Як та капуста на городі.

1

Отак по-вашому! Ну, годі ж,
Нехай собі і не живуть...
А все скажу-таки: як хочеш,
А ви їм жить не даєте,
Бо ви для себе живете,
Заплющивши письменні очі.

2

Отже, як будем так писать,
То ми й до вечора не кончим.
Ну, де той безталанний зять?

Вернувсь вдовиченко додому,
А зять пішов у москалі.

Не жаль було його нікому,
Та ще й сміялись у селі!

Отже, далебі, не знаю,
Чи вона верталась,
Катерина до матері,
Чи так і пропала?
Була чутка, що стрижену
В Умані водили
По улицах - украла щось...
Потім утопилась.
Та все то те, - знаєш, дюде
Втоплять і задушать!
А може, то така правда,
Як на вербі груші.
Знаю тільки, що про неї
І пісню проклали.
Я чув тойді, на досвітках
Дівчата співали:
"Шелесь, шелесь по дубині,
Шапки хлопці погубили,
Тільки наймит не згубив,
Удовівну полюбив..."
Соромітна, нехай їй лихо!
Минали літа тихо, тихо, -
Отак пиши, - і за гріхи
Карались господом ляхи,
І пугав Пугач над Уралом.
Пііти в одах вихваляли
Войну й царицю. Тільки ми
Сиділи нишком, слава богу.

Після великої зими
Вернувся і Максим безногий.
В поході, каже, загубив.
Та срібний хрестик заробив!

- Чого він придибав? Нема в нього хати,
Ні сестри, ні брата, нікого нема.
Чого ж він приплентав? - А хто його зна!
Чи чув ти, що кажуть: легше умирати

Хоть на пожарині
В своїй стороні,
Ніж в чужій в палатах. Чи чув ти? – Ба ні.
Ей, дядечку, швидче, швидче будемо писати,
Бо хочеться спати і вам і мені.

Зажурився москаль-каліка,
Де йому подітись?
Вдовиченко в пікінерах,
Вдова на тім світі!
До кого ж він прихилиться?
Де перезимує?
Уже осінь незабаром
Зима залютує.
Нема йому в світі долі,
Полинула в поле!..
Попросився зимувати
До дядка у школу.
Бо таки й письма, спасибі,
Москалі навчили,
І в косі був, бо й москалі
Тойді, бач, носили
Сиві коси з кучерями
Усі до одного
І борошном посипали
Бог їх зна, для чого!
Максим таки як письменний,
Було, помагає
І на клиросі дякові
І псалтир читає
Над покійними. Й хавтури
З школярами носить.
А в пилипівку, сірома,
Христа ради просить!
Нічого, знай, своє пиши
Та перед людьми не бреш.
Хоч би тобі лихе слово
Почув хто од його.
– І талан і безталання –
Все, – каже, – од бога.
Ані охне, ні заплаче,

Неначе дитина.
І собаки не кусали
Москаля Максима.
А в неділю або в свято,
Мов причепуриться,
Шкандибає на вдовину
Пустку подивиться.
Сяде собі у садочку...
І вдову згадає
І за її грішну душу
Псалтир прочитає.
Катерину о здоров'ї
Тихенько пом'яне!
Утре сльози - все од бога -
Й веселенький стане.
А в петрівку і в спасівке
Не спочине в школі,
Бере заступ і лопату,
Шкандибає в поле...
І край шляху при долині -
Отже, не вгадаєш,
Що каліка виробляє, -
Криницю копає!
Та й викопав. На те літо
Криницю святили,
На самого маковія,
І дуб посадили
На прикмету проїзжачим.
А на друге літо
Москаля вже неживого
Найшли в балці діти
Коло самої криниці -
Вийшов подивиться
Останній раз, сіромаха,
На свою криницю.
громадою при долині
Його поховали
І долину і криницю
На пам'ять назвали
Москалевою. На спаса
Або маковія

І досі там воду святять.
І дуб зеленіє.
Хто йде, їде - не минають
Зеленого дуба,
В холодочку посідають
Та тихо та любо,
П'ючи воду погожую,
Згадують Максима...

Отак живіть, недоуки,
То й жить не остине.